

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ. Դ է ա լ ը վ ե ռ, ղրամատիկա-
կան պօէմա. Ս. Պ. 1902

Գամառ-Քաթիպայի քնարի վերջնական լռութիւնից լե-
տով մեր նորագոյն գրականութեան բանաստեղծական մասը
որք է մնացել. չկալ մէկը, որի երգերը կարողանալին ընդհա-
նուր ողևորութիւն ներշնչել ե լուզել անմխիթար մնացած հալ
ժողովրդի տակն ու վրալ եղած սիրտը: Ճիշտ է, հրապարակի
վրալ երևում են միջակ կամ փոքր չափով տաղանդ ունեցող
բանաստեղծներ, սակայն դրանց մէջ չկալ այն հեղինակաւորը,
որ միւսներին համար իբրև ուսուցիչ ե օրինակ ծառայէր—
կալ մէկը, որ սկզբում ալդ հեղինակութիւնը վախելու ամեն
տեսակ լոյսեր տուեց, սակայն լետով նրա գրիչն այնքան
ծով հանդիսացաւ, որ մեր լոյսերն էլ ի դերև ելան:

Լևոն Մանուէլեանը մեր միջակ բանաստեղծներից մէկն
է ե երբեմն-երբեմն հրապարակ է գալիս գրական ասպարի-
ղում իւր մեծ ու փոքր գրուածքներով: Այս անգամ նա պօէ-
մայի նիւթ է դարձրել Դորպատի համալսարանի ուսուցչապետ
հանգուցեալ Պարբոտի Մասիսի դադաթը բարձրանալը ե իւր
գրուածքին պիէսի ձև տալով՝ անուանել է «դ ր ա մ ա տ ի կ ա-
կ ա ն պ օ է մ ա»:

Իսկապէս Մասիսի գադաթը բարձրանալը գիտնական
նպատակով, ոչինչ առանձին նիւթ չէ մատակարարում ոչ պօէ-
մայի ե ոչ էլ մանաւանդ ղրամատիկական պօէմայի համար.
սակայն այն հանգամանքը, որ Մասիսը մի տեսակ սրբազան
վալրի լատիութիւնն ունի, ե ալդ վերելքին մասնակցում է
նաև խաչատուր Աբովեանը, ալդ չոր ու ցամաք նիւթին կեն-
դանի տարրեր են աւելացնում:

Բայց պ. Մանուէլեանը՝ իղուր է պիէսի ձև տուել այդ պօէմային, քանի որ չնայելով մէջ բերած մի քանի աւանդութիւններին և կենդանի խօսակցութիւններին, այնուամենայնիւ նիւթն իբրև բեմական Գրուած քշատ չոր ու ցամաք է և անհետաքրքրական ժողովրդի համար: Իբրև լոկ բանաստեղծութիւն, նոյն իսկ պօէմայի ձևով, աւելի արժէք կունենար «ի է պ ի վ ե ը» և հաճութեամբ կկարգացուէր:

Պ. Մանուէլեանը մի քանի խօսքով բացատրելով իւր պօէմայի նիւթը աւելացնում է. «Այս վերելքը միևնույն ժամանակ մի տեսակ խորհրդաւոր և կարծես ճակատագրական նշանակութիւն է ստանում մեր աչքում, շնորհիւ այն հանդամանքի, որ պրօֆ. Պարբոտը, այդ մարդասէր և լուսամիտ ուսումնականը, չվիւծելով Արուսեանի հետ, որ հաղիւ 24 տարեկան էր, իր սեփական օրինակով վառեց նրա մէջ գիտութեան տենչը և մի բուռն, անդիմադրելի ձգտում դէպի կատարելութիւն»:

Բուն պօէման երեք տեսարանից է բաղկացած և ընդամենը բաճում է 35 փոքրադիր էջ. Առաջին տեսարանը ներկայացնում է սրբ. Յակովբայ վանքը. Մասիսի ստորոտում, ուր վանահօր հետ զրուցում են ուսուցչապետ Ֆրիդրիխ Պարբոտը, Խաչատուր Աբովեանը և միւս ուղեկիցները: Վանահայրն անկարելի է համարում Մասիսի զագաթը բարձրանալը և պատմում է սրբ. Յակովբայ աւանդութիւնը. Պարբոտը դարմանում է, որ ամենքն անկարելի են համարում այդ և ի միջի պիտոց այսպիսի դատողութիւններ է տալիս.

«Անկարելի է, անհրճարկն է!»
 Զօրս կողմից հրնչում է (են) միաբերան:
 Եւ մի դարաւոր նախապաշարում
 Մինչ ձր աստիճան կարողացել է
 Կապել, կաշկանդել մարդկային միտքը
 Եւ մտածմունքը! Կարծես ամենքի
 Պաշտամունքն է— «չը շարժել տեղից,
 Քալլ առաջ չ'երթալ, քալլ առաջ չ'անել
 Դէպի վեր, դէպի լուսոյ աշխարհը!»
 Բայց գիտութիւնը, որ մեծազօր է,
 Պիտի բաց անէ իր ճանապարհը.
 Նըրա նորոգիչ ճառագայթները
 Պիտի թափ անցնեն աշխարհի մթին,
 Խուլ անկիւնները, և խաւարի մէջ
 Լոյս պիտի շողայ!

Երկնահուպ լերանց կուսական բարձունք,
Խորունկ լատակըն ովկեանոսներէ,
Երկինքըն անթիւ լուսատուներով—
Ամբողջ տիեզերք—լրանց գաղտնիքը
Բոլորը պիտի երևան հանեն
Գիտութեան առաջին և ավնի:

Երկրորդ տեսարանը Մասիսի վրայ է կիսաճանապարհին
Իսկ երրորդ, վերջին տեսարանը դարձեալ սբ. Յակովբայ
վանքի գաւթում, վերադարձին: Արովեանը ոգևորուած պատ-
մում է վանահօրը.

«Եւ ինչ տեսարան բացեց մեր
առջև...

Մի սովորական բռնութիւն չէր ալն,
Այլ գերահանճար Արարչադործի
Հրակալ վերձինով համարձակ քաշած
Վիթխարի և վեհ մի գեղանկար
Մի անծալրածիր հորիզոնի տակ!
Շատ հեռու, ամպի կրտորների պէս
Դէպի կապուտակ երկինքն ամբարձած,
Նըշմարում էին Ելբրուս և Կագքէկ.
Իսկ աւելի մօտ՝ Գեղամայ լիճը
Թագնուած եզերքի սարերի ետև
Եւ կոխի նման մի աչքի ծալրով
Ծրկտի էր տալիս արեգակի տակ
Ան կողմ Սևալան, Սիփան սարերը
Եւ քանի քանի լեռնաշղթաներ
Ընկած էին մեր աչքի առջև,
Կարծես ծովի դուռ ալիքներ էին՝
Մի ակընթարթում լանկարծ քարացած...»:

Մի թիւրիմացութեամբ, թէ անդիտութեամբ պ. Մա-
նուէլեանը սբ. գրքի աւանդական դրախտը Մասիսի վրայ է
համարում.

«Ալեգարդ հըսկան!... Այստեղ էր դըրախտ,
Ըստ աւանդութեան, առաջին մարդկանց
Ան երանաւէտ բընականողին.
Եւ այստեղ էր, որ առաջին անգամ
Եղբայր եղբօր դէմնախանձով վառւած՝
Գործեց ժանտ ոճիրն արինհեղութեան»:

«Պարօտ. Այն,
Այս Արարատեան դաշտի կոթողը,
Որ Աստուած ընտրեց, իբրև մարդկութեան
Առաջին օրրան...»:

Արդ՝ ըստ սբ. Գրքի աւանդութեան՝ լալտնի է, որ Արարատը ոչ թէ մարդկութեան առաջին, այլ երկրորդ օրրանն եղաւ, աշխարհակործան ջրհեղեղից լետով։ Առաջին անգամն է լսում, որ դրախտը Մասիսի վրայ է եղել։

«Դէ է պի վեր ըստ գրուած է անլաճոտաճաւորով, տաս. վանկեան չափով. լեզուն պարզ և հալերէն է. պատահում են նաև մի քանի նորակաղմ անտաշ բառեր. ինչպէս օրինակ լաւ ձագանք եցի ն» — արձագանք տուին — «Թը խալ երբ խուլ որոտումներովն։ Կան թէև սակաւ, անճիշտ ոճեր. օրինակ,

«Այն մաքուր ձիւնը ջրի տեղ կը տալ» (կրօնի)։

Հալերէն հարցական և դարմացական նշանների հետ դործ են ածուած և կրօնականները, որ բոլորովին աւելորդ են. տպագրական սխալների թիւը քիչ չէ։

Ընդհանուր տպաւորութիւնը լաւ է. լանձնարարում ենք իբրև ընթերցանութեան գրքով։

VILLAM WATSON. ԺԻՐԱՆԻ ԱՐԵՆԵԼԶԸ Թարգ. անգլ. Խոսքով. 1903 Բարիկ։

Վերջին հայկական սարսափելի կոտորածների ժամանակ անգլիական մամուլը և առ հասարակ ժողովուրդը մեծ հոսանքով էին վերաբերում հայերին. թէ քաղաքական թերթերում ու թէ գիտական պարբերական հրատարակութիւններն մէջ շարունակ գրում էին հայերի մասին. նոյն իսկ եղան բանաստեղծներ, որ երգեցին հալի ցաւերն ու վշտերը. դրանցից մէկն է Ուիլլիամ Ուոթսընը, որի հայերի վերաբերմամբ դրած թախծալի բանաստեղծութիւնները մի գլորքովի մէջ ամփոփուած լուս տեսան և ցալժմ երեք հրատարակութիւն ունեցան։

«Մի րանի արեւելքն» արդ բանաստեղծութիւնների թարգմանութիւնն է. դրանք թուով տասնեօթն են և 30 փոքրադիր էջ են լցնում։ Թարգմանութիւնը կատարուած է տաճկահայ բարբառով, սակայն շատ խրթին լեզուով. զրաբար և շատ անհասկանալի բառերով լի են արդ բանաստեղծութիւնները. վերնագիրները միայն զրաւիչ են. «Թուրքը Հալաստանի մէջ», «Վատասիրտ Անգլիա», «Անգլիա առ Ամերիկա»,